

Att göra upp med det förflutna *Sanningskommissioner, officiella ursäkter och vitböcker i ett svenskt och internationellt perspektiv*

Abstract

Sanningskommissioner, vitböcker och officiella ursäkter är delar av en global strömning av processer för att göra upp med det förflutna. I länder som USA, Kanada, Australien, Norge och Sverige har granskningar liknande historiska sanningskommissioner genomförts i syfte att bringa klarhet i begångna oförrätter mot underprivilegierade grupper och inleda försoningsprocesser. Dessa har generellt fokuserat på att dokumentera övergrepp och belysa det system som möjliggjort övergreppen. Motiven och formerna varierar beroende på kulturell och historisk kontext. Under 1900-talet senare hälft och i början av 2000-talet har formerna för att göra upp med det förflutna förändrats. En allmän förskjutning från retributiv till försonande rättvisa har ägt rum från 1980-talet och fram till i dag. Det är också mot bakgrund av denna förskjutning som de svenska så kallade vitböckerna skall förstås. Historiskt har vitböcker utgjorts av dokumenterande aktsamlingar över ett politikområde men på senare tid har själv- rannsokande vitboksprojekt initierats som varit av mer tolkande och analyserande slag.

I artikeln ges en historisk överblick över olika slags retributiva och reparativa praktiker i ett internationellt sammanhang. Avslutningsvis diskuteras hur svenska vitboksprojekt förhåller sig till likartade projekt i internationella försoningsprocesser.

Inledning

Under de senaste decennierna har sanningskommissioner, officiella ursäkter, försoningsinitiativ och granskningar av historiska oförrätter blivit en global trend.¹ Underprivilegierade grupper av olika slag har krävt offentliga ursäkter och gottgörelse för att få symbolisk eller ekonomisk upprättelse för oförrätter i det förflutna. Dessa grupper, som tidigare givits begränsade möjligheter att berätta om sina erfarenheter, har genom försoningsprocesser erbjudits nya kanaler för att nå allmänheten. Därmed kastas nytt ljus över det förflutna och grup-

¹ Se exempelvis Elazar Barkan, ”Introduction: Historians and historical reconciliation”, *American historical review* 114:4 (2009) s. 901; Melissa Nobles, *The politics of official apologies* (Cambridge 2008) s. 4–13, 155–166 [appendix].

pernas egna erfarenheter har vunnit erkännande. Generellet har man i dessa processer varit angelägen om att vinna djupare kännedom om begångna oföretter, sprida denna kännedom till en bredare allmänhet samt genom kritisk reflektion göra ett moraliskt ställningstagande på grundval av den fördjupade insikten.

Försoningsinitiativen och ursäkterna, som många gånger rönt stor medial uppmärksamhet, har blivit något av en politisk genre och upprättelseförsöken har i bland fått ett utdraget eftermäle, i form av debatt om kompensation och gottgörelse för de drabbade. Försoningsinitiativen har de senaste årtiondena berört såväl allmänt kända förbrytelser, såsom enskilda staters eller enskilda organisationers agerande under Förintelsen, som för allmänheten mindre kända historiska oföretter inom vissa nationalstater. Som uppmärksammade exempel från senare tid kan nämnas Norges officiella ursäkt (under Förintelsens minnesdag 2012) till judar, romer, homosexuella och andra grupper för deportationen till tyska koncentrationsläger under ockupationstiden,² katolska kyrkan i Australiens ursäkt till de cirka 150 000 ogifta mödrar som tvingades adoptera bort sina barn från 1950-talet till 1970-talet³ samt det svenska samhällets ursäkt för försummelse och övergrepp inom den sociala barnavården, som förmedlades genom barn- och äldreministern Maria Larsson 2011.⁴ I dessa exempel har offren adresserats och representanter för staten, civilsamhällets organisationer eller samhället i stort har erkänt sin kännedom om ageranden i det förflutna, bekänt sin skuld och sagt sig ta ansvar för begångna förbrytelser eller oföretter.

De senaste decenniernas ökande förekomst av detta slag av retrospektiva praktiker har också givit återklang inom den offentliga debatten och inom forskarsamhället. Man har kallat vår tid för "ursäkternas tidsålder (the age of Apology) och myntat begreppen "ångerns politik" (Regret politics) eller "den reparativa politiken" (Reparations poli-

2 "Tale ved minnemærkingen på Holocaust-dagen", statsminister Jens Stoltenberg, Regeringens dokumentarkiv (2012), <<http://www.regeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/smk/taler-og-artikler/2012/minnemærking-pa-holocaustdagen.html?id=670621#>>, 19/11 2013.

3 "Australia's Roman catholic church apologises for forced adoptions", *The Telegraph* 25/7 2011, <<http://www.telegraph.co.uk/news/religion/8660249/Australias-Roman-Catholic-Church-apologises-for-forced-adoptions.html>>, 19/11 2013.

4 "Tal av Maria Larsson vid upprättelseceremonin i Stockholms stadshus", Regeringskansliet (2011), <<http://www.regeringen.se/sb/d/14259/a/180894>>, 19/11 2013.

tics) som samlande begrepp för att beskriva fenomenen.⁵ Det är dock viktigt att understryka att fenomenen inbördes uppvisar avsevärda skillnader, vad gäller bland annat avsikt, legitimitet och innehållsligt anspråk, vilket resulterat i vissa begreppsliga tvetydighet som jag kommer att återkomma till. Samtidigt har emellertid ett forskningsfält, ofta benämnt "Transitional justice", som studerar denna trend, med särskilda tidsskrifter, forskningscentra och utbildningsprogram, tagit gestalt. Fältet präglas bland annat av internationella komparationer och interdisciplinära forskningssamarbeten.⁶

För svenskt vidkommande kan naturligtvis flera upprättelseinitiativ från närliggande tid föras till den globala trenden att göra upp med det förflutna. Flera så kallade vitboksprojekt har på senare tid påbörjats och många andra har krävts av allmänheten och intresseorganisationer. Den romska minoriteten har uppmärksammats i vitboksform både av Svenska kyrkan och genom regeringens vitbok om övergrepp och kränkning mot romer i Sverige under 1900-talet.⁷ Samtidigt har vitböcker en relativt lång tradition i Sverige, som i sin tur har sin förlaga i en europeisk skriftgenre som behandlar olika ansvars- och skuldfrågor av internationell karaktär. Svenska kyrkans initiativ "Svenska kyrkan och samerna – ett vitboksprojekt" bär släktskap med både en bredare

---

⁵ Det florerar ett flertal begrepp av detta slag inom den engelskspråkiga litteraturen. Översättningar av dem till svenska vållar inte helt obetydliga problem. Man kan exempelvis tänka sig "ursäkternas tidsålder", "ursäktandets tidsålder". Liknande valmöjligheter uppstår när man översätter "regret politics", då också möjligheten "ångerpolitik" infinner sig. Jag har i likhet med andra översättningar till svenska valt "ursäkternas tidsålder" och "ångerns politik", men ett sådant val är inte självklart. "Ursäktande" har ett användningsområde som kan innebära att ursäkten var i brist på (eller utan) uppriktighet. I forskningslitteraturen kan man på en del ställen, men inte genomgående, också notera att brist på uppriktighet är i sammanhanget en betydelsefull nyans av ordet "apology", vilket ger visst eftertryck åt översättningsproblemen. Se exempelvis Matt James, "Wrestling with the past: Apologies, quasi-apologies and non-apologies", i Mark Gibney, Rhoda Howard-Hassermann, Jean-Marc Coicaud & Niklaus Steiner (red.), *The age of apology: Facing up the past* (Philadelphia 2008) s. 137–153. Historikern Malin Andersson har i "Historikers röster behövs: Men vilken röst skall vi tala med?", *Historisk tidskrift* 131:3 (2011) s. 785 använt benämningen "ångerns politik".

⁶ Rosemary Nagy, "Transitional justice as global project: Critical reflections", *Third world quarterly* 29:2 (2008) s. 275–289.

⁷ Ida Ohlsson al Fakir, *Svenska kyrkans förhållande till romer och resande ca 1900–1950* (Uppsala 2013); Ds 2014: 8 *Den mörka och kända historien: Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet*. Den förstnämnda boken kallas inte uttryckligen för en vitbok, men är framtagen med anledning av att undersöka förhållanden som regeringens vitbok om romer inte behandlar.

internationell trend av upprättelseinitiativ och de tidigare svenska vitboksprojekten. Syftet med den här artikeln är att efter en sorterande genomgång av olika typer av retributiva och reparativa praktiker kontextualisera och diskutera ”vitboksmodellen” som en del i en internationell trend att göra upp med det förflutna. Två frågor avgränsar genomgången: Vilka är de utmärkande tillvägagångssätten och arbetsmetoderna i olika typer av retributiva och reparativa praktiker? Hur förhåller sig svenska vitböcker om etniska minoriteter till dessa typer av praktiker med avseende på avsikt, arbetssätt och legitimitet?

Artikeln material utgörs i första hand av uppgifter från ”Political apologies and reparations website” som upprättats för att tillhandahålla dokument om politiska ursäkter och återställande initiativ samt till viss del pressmaterial. Webbplatsen innehåller en databas med drygt 1 300 poster.⁸ Artikelns underlag utgörs också av sekundärlitteratur och av artiklar om försoningsprocesser från internationella tidsskrifter.

Retributiva och reparativa praktiker: Ett benämningsproblem

I forskningslitteraturen förefaller det råda viss osäkerhet om vilken samlande benämning om bör användas för olika typer av kritiska reflektioner och granskningar av historiska oförrätter. Detta är fullt begripligt. Området omfattar nämligen fenomen som inbördes präglas av olika syften, former och sammanhang. På flera sätt är antologin *Politics and the past: On repairing historical injustice* under redaktion av sociologen John Torpey belysande för en del av benämningosäkerheten. I antologins introduktionskapitel diskuteras en passande samlande benämning och man kommer fram till att

the term ”reparation” has come to suggest activities oriented to repairing frayed or torn relations handed down from the past. Yet the modalities of repair are manifold. The repair of rent social relations may involve trials of perpetrators, purges, truth commissions, rehabilitations of those wrongly convicted of crimes, monetary compensation, social policies designed to

⁸ Rhoda Howard-Hassmann (red.), *Political apologies and reparations website*, Wilfrid Laurier University and Centre for International Governance Innovation, Waterloo, Ontario, Canada. <<http://political-apologies.wlu.ca/doclist.php>>, 6/10 2015.

rectify inequalities rooted in unjust past social arrangements, memorials, changes in school history curricula, and more.⁹

”Reparativ politik” (Reparations politics) får därför kvalificera som övergripande benämning. Valet förefaller dock främst vara baserat på ordets frekvens. När sedan den ”reparativa politiken” bryts ner till olika idealtyiska beståndsdelar återfinns man ”reparativa aktiviteter” som en av flera underkategorier till den ”reparativa politiken”. Begreppet ”reparativ” fungerar alltså både som överordnande benämning av området och underordnad beståndsdel av samma område.¹⁰

De kapitel som ingår i antologin kan vidare illustrera benämningssvårigheterna. Exempelvis behandlar det första kapitlet några teoretiska reflektioner om den reparativa politikens filosofiska och socialhistoriska ursprung. Författarna till detta kapitel ansluter sig dock inte till de begrepp som presenterats i introduktionskapitlet, utan använder den övergripande benämningen ”ångerns politik” (politics of regrets) för att beskriva ”the variety of practices with which many contemporary societies confront toxic legacies of the past”.¹¹ Man fortsätter sedan med att räkna upp några olika typer av praktiker och introducerar då ytterligare en samlande benämning: ”Many analysts distinguish apology, reparation and criminal prosecution, among others, as distinct genres of *retrospective practice* [min kursiv]”.¹² Den mer inkluderande övergripande benämningen ”retrospektiva praktiker” (som ju kan tänkas innehålla allehanda tillbakablickande aktiviteter) förefaller alltså vara utbytbar med den mer begränsande övergripande benämningen ”ångerns politik”.

En annan samlande benämning som ofta förekommer i forskningslitteraturen är ”övergångsrättvisa” (Transitional justice). Begreppet kan sägas ha två betydelser, en specifik och en mer generell. Den specifika betydelsen avser en rubricering av försoningsprocesser som vid-

---

9 John Torpey, ”Introduction: Politics of the past”, i John Torpey (red.), *Politics and the past: On repairing historical injustices* (Oxford 2003) s. 5.

10 Torpey (2003) s. 6–7.

11 Jeffery Olick & Brenda Coughlin, ”The politics of regret: Analytical frames”, i John Torpey (red.), *Politics and the past: On repairing historical injustices* (Oxford 2003) s. 38.

12 Olick & Coughlin (2003) s. 38.

tagits i länder som genomgått, eller genomgår, ett systemskifte från diktatur till demokrati och som en följd av (eller del av) denna demokratiseringsprocess har det ansetts nödvändigt att kritiskt granska den forna regimens förhållanden. Det är alltså i första hand sannings- och försoningskommissioner samt tribunaler under internationell lag som syftar till att granska svåra förbrytelser som avses.¹³ De mest uppmärksammade exemplen på sådana processer härrör från Latinamerika och Afrika. Den generella betydelsen av ”övergångsrättvisa” åsyftar en vidare rubricering av olika sorters försoningsprocesser som inte nödvändigtvis har med politiska systemskiften att göra, utan avser en övergripande benämning liknande det som John Torpey avser med ”reparativ politik”.¹⁴

I sin översikt av forskningsområdet menar Christine Bell, professor i internationell rätt, att ”övergångsrättvisa” sedan slutet av 1990-talet fått en vidgad innebörd.¹⁵ Begreppet avsåg, då det först började användas i mitten av 1990-talet, att summera debatter om hur nyligen tillsatta regeringar i Östeuropa och Latinamerika skulle handskas med brott mot mänskliga rättigheter under tidigare regimer. Enligt Bell breddades begreppets användningsområde åren runt millennieskiftet till att även inkludera bland annat den Internationella krigsförbrytartribunalen för det forna Jugoslavien och den sydafrikanska sannings- och försoningskommissionen. I och med denna breddning blev begreppet inte uteslutande användbart på kritiska granskningar

13 Även denna betydelse av ”Transitional justice” innehåller definitioner av både samla-re och vidare karaktär. Se exempelvis Ruti Teitel, *Transitional justice* (New York 2000); Ruti Teitel, ”Transitional justice in a new era”, *Fordham international law journal* 26:4 (2002) s. 893–906; Naomi Roht-Arriaza, ”The new landscape of transitional justice”, i Naomi Roht-Arriaza & Javier Mariezcurrena (red.), *Transitional justice in the twenty-first century* (New York 2006) s. 2; Nagy (2008) s. 276–280.

14 Se exempelvis Daniel Philpott, ”What religion brings to the politics of transitional justice”, *Journal of international affairs* 61:1 (2007) s. 93–110; Daniel Philpott, ”Introduction”, i *The politics of past evil: Religion, reconciliation, and the dilemmas of transitional justice* (Notre Dame 2006) s. 1–9; Christine Bell, ”Transitional justice, interdisciplinarity and the state of the ‘field’ or ‘non-field’”, *The international journal of transitional justice* 3:1 (2009) s. 5–27. Andra forskare har avsett att vidga begreppet övergångsrättvisa genom att förespråka mindre fokusering vid händelser i förfluten tid och i stället, under en bredare definition av övergångsrättvisa, diskutera politiskt förändringsarbete. Christine Bell, Colm Campbell & Fionnuala Ní Aoláin, ”Transitional justice: (re)Conceptualising the field”, *International journal of law in context* 3:2 (2007) s. 81–88.

15 Bell (2009) s. 9.

under demokratiseringsprocesser, utan också på försoningsprocesser i demokratiska länder som präglats av någon form av sociala eller etniska konflikter.¹⁶ Samtidigt försköts granskningarnas prioritering från att utkräva ansvar till att uppnå försoning mellan offer och förrövare. Prioriteringsförskjutningen medförde att politiker fick redskap för att hantera olikartade politiska och sociala motsättningar som var orsakade av historiska orättvisor och förbrytelser mot underprivilegierade befolkningsgrupper.¹⁷

Det förefaller alltså inte finnas *en* vedertagen samlande benämning på de retrospektiva praktiker som det här är fråga om. Det förefaller samtidigt som om samma begrepp kan ha både en vidare och en mer begränsad innebörd som varierar mellan olika forskare och discipliner inom forskningsområdet.

Retributiv och reparativ politik: Ett fält av besläktade praktiker

John Torpey har oavsett mina tidigare anmärkningar gjort ett tilltalande försök att översiktligt systematisera den retributiva och reparativa politiken, vilken lämpar sig väl för artikelns syfte. Han menar att det är fruktbart att begreppsliggöra dessa olikartade fenomen som ett fält av besläktade praktiker och inte som en mängd isolerade fall.¹⁸ Ett sådant betraktelsesätt tydliggör, menar han, det förflutnas betydelse för den nutida politiska dagordningen. Torpey föreslår att det breda fältet av retributiv och reparativ politik kan förstås som en serie av koncentriska cirklar. Cirklarna grupperas runt ett centrum benämnt ”övergångsrättvisa”. Utanför detta centrum återfinns ”försonande praktiker”, och ”ursäktande praktiker” och ”kommunikativ historia”.¹⁹ Torpey poängterar att modellen beskriver urskiljbara idealtypiska aktiviteter som i praktiken kan vara svåra att skilja ifrån varandra.

---

¹⁶ Bell (2009) s. 8.

¹⁷ Bell (2009) s. 9, 23–24.

¹⁸ Torpey (2003) s. 5.

¹⁹ Jag har valt att fritt använda mig av Torpeys modell. Originalspråkets benämningar är ”Transitional justice”, ”reparations”, ”apologies” och ”communicative history”. Torpey (2003) s. 6.

Figur 1. Retributiv och reparativ politik: ett fält av besläktade praktiker.²⁰

Modellens centrum (övergångsrättvisa) avser praktiker under politisk förändring för att ställa de som begått historiska förbrytelser och oförrätter till svars och utdela någon form av bestraffning för deras handlingar. Belysning av begångna oförrätter och ansvarsutkrävande prioriteras i förhållande till att kompensera offren. Försonande praktiker uppmärksammar i stället dem som drabbats av förbrytelser och oförrätter. Detta kan ske genom materiell och/eller symbolisk compensation.

Ursäktande praktiker eller uttryck för ånger inbegriper att representanter från den förtryckande parten – i interaktion med den förtryckta parten – visar medkänsla och utlovar att missförhållanden inte skall uppstå igen. Kommunikerande historia avser en mångfald av praktiker för att kommunicera de nyvunna insikterna till direkt berörda och allmänheten. Det kan inbegripa framtagandet av skriftligt material som avser att göra oförrätter kända, revidering av läromedel i historia, namnbyten på geografiska platser, seminarier och minnesstunder.

Torpeys modell åskådliggör, enligt min mening, att kritiska granskningar av historiska oförrätter kan omfatta olikartade praktiker som

²⁰ Torpey (2003) s. 5–26.

inte nödvändigtvis är explicita eller synliggjorda. Den åskådliggör också den retributiva och reparativa politikens förändring över tid och klargör på samma gång att ett mer omfattande fenomen som ursäktande aktiviteter och kommunikativ historia inbegriper försonande element och spørsmål om skuld- och ansvarsfrågor.

Från övergångsrättvisa till sanning och försoning

Övergångsrättvisa i modern tid börjar i allt väsentligt med axelmakternas nederlag 1945.²¹ I Tyskland initierades rättegångar omedelbart efter kriget och rättsligt efterspel har fortsatt till efter millennieskiftet. Den internationella krigsförbrytarprocessen i Nürnberg och separata domstolar upprättade av segermakterna i sina respektive ockupationszoner dömde såväl höga politiker som tjänstemän inom nazistpartiet till avrättning eller långa fängelsestraff.²² Nürnbergrättegångarnas målsättning att ställa enskilda individer (och inte stater) till svars för krigsförbrytelser blev norm i internationell rätt under efterkrigsperioden fram till kalla krigets slutskede.²³ Nürnbergmodellen visade sig dock inte gångbar under de politiska förändringarna i Latinamerika och Östeuropa under 1980-talet. Många regimskiften i Latinamerika genomgicks under förhandling mellan den tillträdande regeringen och den forna regimen, vilket möjliggjorde att den forna regimen kunde tillskansa sig immunitet vid eventuella rättegångar.²⁴ I stället för att tillgripa internationell rätt utsågs nationella organ för att granska begångna oföretter. Förfaringsättet medförde en mer kompromissfyllt hållning till internationell rätt och de universella rättsliga anspråk som

---

21 Jon Elster har analyserat övergångsrättvisa i ett längre historiskt perspektiv. Hans första historiska exempel är stadsstaten Atens övergång från oligarki till demokrati under 400-talet f. kr. Det politiska systemskiftet följdes av vedergällning. Elster analyserar också händelseutvecklingen i Frankrike efter napoleonkrigen i början av 1800-talet. Jon Elster, *Closing the books: Transitional justice in historical perspective* (Cambridge 2004) s. 3–24, 24–47. Se även Ronen Steinberg, ”Transitional justice in the age of the French revolution”, *The international journal of transitional justice* 7:2 (2013) s. 267–285.

22 Elster (2004) s. 54.

23 Ruti Teitel, ”Transitional justice genealogy”, *Harvard human rights journal* 16 (2003) s. 73.

24 Elster (2004) s. 62; Priscilla Hayner, *Unspeakable truths: Confronting state terror and atrocity* (New York 2001) s. 12.

Nürnbergmodellen hade vilat på.²⁵ Skiftet berodde också på en kritik av Nürnbergmodellens ensidiga strävan att föra förbrytare inför domstol. De latinamerikanska länderna hade en mer allsidig målsättning i sina strävanden som berodde på demokratiseringsprocessernas olikartade dilemman. Att uppnå försoning i en nationell läkningsprocess och förhindra upprepning var målsättningar som i flera fall överskuggade att ställa förrövare inför rätta.²⁶ I flera länder visade det sig också problematiskt att upprätta fungerande dömande organ. I två länder, Argentina och Bolivia, ställdes dock officerare inför rätta, åtalades och dömdes.²⁷

Det var alltså på grund av de rättskipande myndigheternas begränsningar och prioriteringen av försoning framför rättsprocesser som latinamerikanska länder inrättade sanningskommissioner för att granska begångna övergrepp. Därmed skedde en förskjutning från juridiska processer mot krigsförbrytare till åtgärder som syftade till försoning mellan olika samhällsgrupper.²⁸ Med sanningskommissioner menas ett tillfälligt officiellt organ (vanligen inrättat av den nationella regeringen) som har till uppgift att granska, dokumentera och rapportera om brott mot mänskliga rättigheter i ett land under en särskild tidsperiod.²⁹ Under varierande namn upprättades drygt 20 sanningskommissioner från 1974 fram till 2000 i Afrika, Latinamerika och Asien.³⁰

Det är inte enbart stater i övergång från diktatur till demokrati som inrättat omfattande granskningar av begångna brott mot mänskliga rättigheter. I *Unspeakable truths: Confronting state terror and atrocity* analyserar Prescilla Hayner sanningskommissionernas anspråk och arbete och påpekar att även länder som inte genomgått ett politiskt systemskifte inrättat officiella organ för granskningar av liknande övergrepp. Dessa tillfälliga organ kallar Hayner "historiska sanningskommissioner". Med detta menas granskningar som tillkommit på regeringsinitiativ för att undersöka övergrepp som ägt rum flera decennier tidigare

25 Teitel (2003) s. 76.

26 Teitel (2003) s. 77–78; Hayner (2001) s. 11–12.

27 Elster (2004) s. 62–63; Hayner (2001) s. 34, 53.

28 Elazar Barkan, "Historical reconciliation: Redress rights, and politics", *Journal of international affairs* 60:1 (2006) s. 3.

29 Teitel (2003) s. 78; Hayner (2001) s. 14.

30 Hayner (2001) s. 291–297.

och som direkt utförts (eller varit möjliga med överinseende) av statliga myndigheter. Dessa granskningar har inte inrättats som en följd av genomgripande politiska systemskiften utan har tagit form av andra drivkrafter. Granskningarnas målsättning har generellt varit att klarlägga sanningen om övergreppen, dokumentera dem och ge upprättelse till för allmänheten okända offer och deras efterlevande.³¹

I Australien tillsattes till exempel på mitten av 1990-talet en kommission med uppdrag att granska tvångsomhändertagande av ursprungsbe-folkningarnas barn. Kommissionens rapport *Bringing them home* (1997) visade en sekellång omfattande verksamhet av tvångsomhändertagan-den och efterföljande placeringar i barnhem eller i vita fosterfamiljer i syfte att assimilera barnen till det australiensiska samhället. Omhän-dertagandet genomfördes av koloniala och statliga myndigheter samt kyrkliga organisationer.³² Rapporten följdes av ytterligare två kommis-sioner, varav den ena granskade förhållandena för barn som skeppats från Storbritannien till Australien för att placeras på barnhem eller yr-kesskola (så kallade ”child migrants”) och den andra fick i uppdrag att samla in vittnesmål från människor som varit placerade på institutioner som barn.³³ Den första rapporten följdes av officiella ursäkter till offren från delstatsparlamenten, myndigheter och kyrkliga organisationer och föreningar, men också av en infekterad debatt eftersom kritiker menade att premiärminister John Howard inte hade uttalat en riktig ursäkt.³⁴

I Kanada inrättade regeringen 1991 en kommission för att undersöka hur förhållandet mellan ursprungsbefolkningen och majoritetssamhäl-let kunde bli mer jämbördigt. Rapporten *Report of the Royal commission on Aboriginal peoples*, som kom fem år senare, gav en mycket omfattande redogörelse för den femhundraåriga kontakten mellan urbefolkning

---

31 Hayner (2001) s. 17.

32 Romers rätt: *En strategi för romer i Sverige: Ett lands behandling av dess romska befolkning är ett lackmest för det civila samhället och dess demokrati: Betänkande*, Statens offentliga utredningar 2010:55 (Stockholm 2010) s. 521–523; Daniel Lindmark, ”The stolen generations och Australian curriculum: Kampen om den nationella historien i Australien”, i Anders Brännström & Svante Norrhem (red.), *Människan, arbetet och historien: En vänbok till professor Tom Eriksson* (Umeå 2012) s. 297.

33 Shurlee Swain, Leonie Sheedy & Cate O’Neill, ”Responding to ’forgotten Australians’: Historians and the legacy of out-of-home ’care’”, *Journal of Australian studies* 36:1 (2012) s. 17–28.

34 Lindmark (2012) s. 299.

och nybyggare. Rapporten uppmärksammade bland annat de kanadensiska internatskolor som upprättats i syfte att assimilera urbefolkningen genom att ”kill the Indian in the child”.³⁵ Internatskolor drevs av statliga och kyrkliga huvudmän och där placerades mer än 150 000 barn från 1880-talet till 1990-talet. Skoltiden berövade barnen deras språk och kultur under dåliga yttre förhållanden. Mentala, sexuella och andra fysiska övergrepp jämte övergivenhet, skräck och rasistiska tillmälen präglade förhållandena.³⁶ Rapporten gav förutom den historiska belysningen även rekommendationer till försoning och upprättelse för offren och deras anhöriga, vilket så småningom resulterade i en officiell ursäkt från regeringen och omfattande kompensatoriska åtgärder.³⁷ Flera år senare inrättades Canadian truth and reconciliation commission. Kommissionen, som i november 2013 fick förlängt mandat till juni 2015, har till uppgift att genom vittnesmål dokumentera och informera allmänheten om internatskolornas systematiska övergrepp.³⁸ Kommissionen skall ge de drabbade möjligheter att berätta om sina erfarenheter, om de så vill även offentligt, men kommissionen skall inte namnge enskilda förövare eller ställa enskilda till svars för begångna övergrepp.³⁹ En mängd olika försonings- och upprättelseaktiviteter, som involverat kyrkliga organisationer, föreningar och samhällliga institutioner, har satts igång under kommissionens arbete.⁴⁰

Även nordiska länder har initierat granskningar av historiska oför-

35 Rosemary Nagy, ”The scope and bounds of transitional justice and the Canadian truth and reconciliation commission”, *The international journal of transitional justice* 7:1 (2013) s. 52–73.

36 Nagy (2013) s. 56; Matt James, ”A carnival of truth? Knowledge, ignorance and the Canadian truth and reconciliation commission”, *The international journal of transitional justice* 6:2 (2012) s 182–204.

37 Ericson, Maria, *Rapport angående en eventuell sanningskommission för romer och resande/ resanderomer i Sverige* (2009) s. 53, <http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/dynamaster/file_archive/100420/e306c8dec41ad6d1af-fa593e68016249/sanningskommission.pdf>, 25/10 2013.

38 Ericson (2009) s. 54; ”Statement by the Honourable Bernard Valcourt on the Mandate of the Truth and Reconciliation Commission”, Truth and reconciliation: Commission of Canada, <<http://www.aadncaandc.gc.ca/eng/1384445439915/1384445654380,25/11 2013>>.

39 ”Truth and reconciliation: Commission of Canada”, <<http://www.trc.ca/websites/trcinstitution/index.php?p=4>>, 25/11 2013.

40 Se exempelvis Ruth Phillips & Elizabeth Johnson, ”Negotiating new relationships: Canadian museums, First Nations and cultural property”, i John Torpey (red.), *Politics and the past: On repairing historical injustices* (Oxford 2003) s. 149–167.

rätter som begåtts mot etniska minoriteter och andra underprivilegierade grupper. I Norge avsattes vid mitten av 1990-talet exempelvis forskningsmedel för att utreda de övergrepp som den norska assimilationspolitiken begått mot romer. Medlen, som förvaltades av Norges forskningsråd, koncentrerades på undersökningar om tvångssterilisering, omhändertagande av barn samt enskildas upplevelser. Efter flera rapporter i ämnet tillkännagav regeringen år 2000 en officiell ursäkt samt tog initiativ till ekonomisk gottgörelse. Kompensationsprocessen blev dock komplicerad och följdes av en långdragen debatt. Processen följdes också av krav på fler kompensationsåtgärder för att öka medvetenheten om övergreppen i det norska samhället och stödja romsk kultur.⁴¹

Också i Sverige har utredningar liknande historiska sanningskommissioner tillsatts. År 2006 tillsattes Utredningen om vanvård i den sociala barnvården som hade till uppgift att granska övergrepp och vanvård. Utredningen präglades av insamling av ett stort antal enskilda vittnesmål från personer som själva bott i fosterhem eller på institutioner för barn. Huvudsyftet var att ge upprättelse åt de drabbade och dra lärdomar för framtiden. Ställningstagande rörande ansvarsfrågor i enskilda fall fick inte göras och uppdraget prioriterade inte att få en uttömmande bild av i vilken utsträckning övergrepp förekommit.⁴² Under utredningens arbete tillsattes en annan parallell utredning för att ”ta fram förslag till åtgärder för att ge upprättelse åt de människor som under perioden 1920–1980 utsattes för vanvård och övergrepp i den sociala barn- och ungdomsvården”.⁴³ Utredningen föreslog bland annat en symbolisk upprättelseceremoni och möjligheter för ekonomisk gottgörelse.

Dessa granskningar är bara några exempel på uppmärksammade sanningskommissioner och utredningar som tillsatts de senaste decennierna. Sammantaget visar dessa granskningar att undersökningarna och försökningsprocesserna har haft delvis olika inriktningar som bland annat beror på ländernas politiska traditioner. Ambitionen att ta ställning till ansvars-

---

41 Ericson (2009) s. 58–66.

42 *Vanvård i social barnvård: Slutrapport: Slutbetänkande*, Statens offentliga utredningar 2011:61 (Stockholm 2011) s. 61–62; Malin Arvidsson, ”Ett mörkt kapitel i vår historia?”, *Locus 2* (2011) s. 25–26.

43 *Barnen som samhället svek: Åtgärder med anledning av övergrepp och allvarliga försummelser i samhällsvården: Betänkande*, Statens offentliga utredningar 2011:9 (Stockholm 2011) s. 39.

frågor, tillvägagångssätt för att samla in fakta har, jämte granskningarnas maktbefogenheter och sammansättning, varierat från fall till fall.

Vissa kritiska perspektiv har också lyfts fram under de senaste åren med anledning av sanningskommissionernas arbete och målsättning. Kommissionen i Kanada har bland annat fått invändningen att ha ett svagt mandat för att kunna utkräva politiskt ansvar.⁴⁴ Det utbredda amnestiförfarande som sanningskommissionerna har medfört har väckt betänkligheter om inte utväxlingen mellan juridisk rättvisa mot försoning begränsat möjligheterna att få veta vad som egentligen hänt. Även på en mer strukturell nivå har sanningskommissioner ansetts misslyckas genom att

[m]odern truth commission strategies tend to be premised on the colonial narrative and engage in a "politics of distraction" – they shift the discourse away from restitution of indigenous homeland and resources and ground it instead in a political/legal rights-based process that plays into (affirming the *status quo*) policies of states and ultimately rewards colonial injustices.⁴⁵

En skiljelinje bland forskare är huruvida sanningskommissioner skall fokusera på att granska brott mot mänskliga rättigheter på individnivå eller i stället vidga perspektivet till rasism, socioekonomiska ojämlikheter på mer strukturell nivå.⁴⁶ Denna diskussion vidrör också spörsmål om sanningskommissionernas tillvägagångssätt för att dokumentera övergrepp och fastlägga vad som har hänt. Kort sagt tycks en offercenterad granskningsmodell (vilket innebär fokusering på enskilda offers berättelser om övergrepp) utmynna i en till synes sympatisk myriad av narrativ, men som på grund av deras mångfacetterade – och i bland inbördes oförenliga – beskrivningar döljer helhetsbilden.⁴⁷ En annan skiljelinje rör, förenklat uttryckt, om granskningarna skall fokusera

44 James (2012) s. 189–189.

45 Nagy (2013) s. 54.

46 Nagy (2013) s. 71; Nagy (2008) s. 275–289.

47 James (2012) s. 182–204; David Crocker, "Truth commission, transitional justice and civil society", i Robert Rotberg & Dennis Thompson (red.), *Truth v. justice: The morality of truth commissions* (New Jersey 2000) s. 102; Se vidare Charles Maier "Doing history, doing justice: The narrative of the historian and of the truth commission", i Robert Rotberg & Dennis Thompson (red.), *Truth v. justice: The morality of truth commissions* (New Jersey 2000) s. 261–278.

mer på historia eller mindre. Vissa poängterar att en sanningskommissionens insamlade faktaunderlag alltid måste tolkas och bör integrera faktaunderlaget i ett ramverk av redan kända samhällseliga förhållanden för att undvika en ensidig beskrivning.⁴⁸ Andra menar att granskningarna bör fokusera mindre på förflutna händelser och i stället aktualisera samtida problem och att förhindra upprepning.⁴⁹

Officiella ursäkter och kommunicerande historia

I traditionella demokratier överlag har sanningskommissioner av det slag som redogjorts för här förekommit mer undantagsvis. Emellertid hävdas det att officiella ursäkter har blivit västvärldens sätt att hantera historiska oförrätter, erkänna skuld och söka försoning med offren och deras efterlevande.⁵⁰ Melissa Nobles konstaterar i sin studie *The politics of official apologies* att antalet officiella ursäkter har tilltagit under andra hälften av 1900-talet, och fortsätter att göra så under 2000-talets första årtionde.⁵¹ Skuldkännande regeringsföreträdare, myndigheter och institutioner, kyrkliga organisationer, företag och samhällsorganisationer levererar ursäkter och avbön för händelser som inträffade månader eller i bland århundraden tillbaka i tiden, vilket gjort att historia skapat rubriker i den dagsaktuella debatten.

1900-talet har präglats av stora förändringar som påverkat relationerna mellan privilegierade grupper och underprivilegierade. Katolska kyrkan har tvingats reflektera över både sitt agerande under andra världskrigets förföljelser och sin roll under kolonialismens förtryck av tredje

---

48 Crocker (2000) s. 273; Arvidsson (2011) s. 30; Swain, Sheedy & O'Neill (2012) s. 25; Charles Villa-Vicencio & Wilhelm Verwoerd, "Constructing a report: Writing up the 'truth'", i Robert Rotberg & Dennis Thompson (red.), *Truth v. justice: The morality of truth commissions* (New Jersey 2000) s. 288-292; Catherine Hodgkin & Susannah Radstone (red.), *Memory, history, nation: Contested past* (New Brunswick 2007) s. 9; Beth Rushton, "Truth and reconciliation? The experiment of truth commissions", *Australian journal of international affairs* 60:1 (2006) s. 132, 138.

49 Nagy (2008) s. 275-289; Nagy (2013) 52-74; Bell, Campbell & Ní Aoláin (2007) s. 81-88.

50 Rhoda Howard-Hassman & Mark Gibney, "Introduction: Apologies and the West", i Mark Gibney, Rhoda Howard-Hassman, Jean-Marc Coicaud & Niklaus Steiner (red.), *The age of apology: Facing up the past* (Philadelphia 2008) s. 1.

51 Nobles material utgörs av drygt 70 ursäkter som hon funnit i engelskspråkiga källor. Hon gör inga anspråk på fullständighet. Nobles (2008) s. 4.

världen, vilket har bidragit till en självrannsakan inom hela kristenheten. Katolska kyrkans förändrade hållning kan betraktas som en del av en bredare social rörelse. Med ursprung i medborgarrättsrörelsen har exempelvis feminismen och gay-rörelsen bland annat krävt erkännande för det förtryck som begåtts mot grupperna tidigare. En annan utlöpare av medborgarrättsrörelsen är urbefolkningarnas krav på erkännande av de övergrepp som drabbat dem. Samtidigt har många västländer sett sig föranledda att hantera en allt tilltagande diversifierad befolkningssammansättning, vilket resulterat i en officiell multikulturalistisk politik.⁵²

Dessa förändringar avspeglar också vad officiella ursäkter generellt har behandlat. Det har bland annat handlat om religiösa fördomar och förföljelser, rasistisk politik, kolonialism, slaveri, medicinska experiment, miljöförstöring, McCartyism och Förintelsen.⁵³ I exempelvis USA har många ursäkter relaterade till övergrepp mot diverse etniska minoriteter framförts sedan USA bad japanska amerikaner om ursäkt och erbjöd dem viss ekonomisk kompensation 1988. Det som uppmärksammandes var behandlingen av gruppen under andra världskriget. Sedan dess har bland annat kongressen bett urinvånarna på Hawaii om ursäkt för störtandet av självstyrelsen på Hawaii 100 år tidigare. Kyrkliga organisationer i USA har också bett om ursäkt för förföljelser under slaveriet. Andra grupper har också krävt ursäkter och kompensation.⁵⁴

Generellet innehåller ursäkterna två komponenter: erkännande av begångna felhandlingar och en bekännelse av ånger. Men motiven och formerna för ursäkter av det här slaget varierar beroende på vem som ber om ursäkt, till vem ursäkten är riktad och vad ursäkten handlar om.⁵⁵ Organisationer kan söka ursäkter för att återupprätta förtroendet hos allmänheten. Den internationella kommittén för Röda korset

52 Rhoda Howard-Hassman & Mark Gibney (2008) s. 2–4; Michael Freeman, "Historical injustice and liberal political theory", i Mark Gibney, Rhoda Howard-Hassman, Jean-Marc Coicaud & Niklaus Steiner (red.), *The age of apology: Facing up the past* (Philadelphia 2008) s. 45–61.

53 Rhoda E. Howard-Hassmann (red.), "Political Apologies and Reparations Website", Wilfrid Laurier University and Centre for International Governance Innovation, Waterloo, Ontario, Canada. <<http://political-apologies.wlu.ca/doclist.php>>.

54 Se exempelvis Eric Yamamoto, "Race apologies", *The journal of gender, race and justice* 47 (1997–1998) s. 47–48.

55 Se vidare Robert Weyeneth "History, memory, and apology: The power of apology and the process of historical reconciliation", *The public historian* 23:3 (2001) s. 9–38.

bad exempelvis om ursäkt för sitt moraliska misslyckande under andra världskriget, då organisationen inte offentliggjorde sina bevis angående nazisternas förföljelser.⁵⁶ Både institutioner och enskilda kan be om ursäkt för att försöka undvika oroligheter. Inför påvens besök i Österrike bad exempelvis kardinalen om ursäkt för tidigare sexuella övergrepp mot pojkar.⁵⁷ Ursäkter kan också användas för att ”försegla” en problemfylld relation mellan två parter och ge ett meningsfullt avslut på en spänd relation. Ursäkter kan även användas för att återupprätta trovärdighet och uppmuntra till en framtida relation. Den brittiske premiärministern Tony Blair bad exempelvis Irland om ursäkt för att man bidragit till hungersnöd på ön under 1840-talet. Blairs irländska motsvarighet kommenterade att utspelet gav möjligheter till en bättre framtid för relationen mellan Storbritannien och Irland.⁵⁸

På den internationella politiska scenen har ursäkter använts för att demonstrera ett ”moraliskt ledarskap”. Belgiens ursäkt till Rwanda var ett försök att återupprätta förtroendet för det internationella samfundet efter folkmordet i Rwanda. President Bill Clinton försökte också upprätta förtroende när han bad Rwanda om ursäkt och uttryckte ånger för samma händelser på flygplatsen i Kigali 1998.⁵⁹

Dessa utspel aktualiserar frågor om ursäkternas äkthet och betydelse. Kritiker menar att ursäkter av detta slag är ”billig politik”, eftersom utspelen inte efterföljs av materiella ersättningar eller påtagliga politiska förändringar för ursäkternas mottagare. Inte heller klarlägger de strukturella ansvarsfrågor tillfredsställande, anser kritiker.⁶⁰ Ursäk-

---

56 ”Red Cross calls its passivity on Holocaust moral failure”, Political Apologies and Reparations Website, <http://political-apologies.wlu.ca/details.php?table=doc_press&cid=295>, 6/10 2015.

57 Weyeneth (2001) s. 23.

58 ”Prime minister Blair accepts British blame for Irish potato famine”, Political Apologies and Reparations Website, <<http://political-apologies.wlu.ca/searchresults.php>>, 6/10 2015.

59 ”Clinton in Africa: the overview; Clinton declares U.S., with the world, failed Rwandans”, Political Apologies and Reparations Website, <http://political-apologies.wlu.ca/details.php?table=doc_press&cid=519>, 6/10 2015; Ridwan Nytagodien & Arthur Neal, ”Collective trauma, apologies, and the politics of memory”, *Journal of human rights* 3:4 (2010) s. 465–475.

60 Mark Gibney & Niklaus Steiner, ”Apology and the American ’war on terror’”, i Mark Gibney, Rhoda Howard-Hassman, Jean-Marc Coicaud & Niklaus Steiner (red.), *The age of apology: Facing up the past* (Philadelphia 2008) s. 45–61; Nobles (2008) s. 139. Se också Carlos Parodi, ”State apologies under U.S. hegemony”, i Mark Gibney, Rhoda

ternas kommunikativa form möjliggör också kritisk analys av ordvalen. Otillfredsställande ursäkter kan exempelvis ursäkta oanade negativa följder men inte den utlösande händelsen, ursäkta *hur* något negativt inträffade men inte *att* det inträffade eller använda ordval (som passiva verbformer) som förminskar förrövarens ansvar.⁶¹ Melissa Nobles har dock understrukit att ursäkter inte skall betraktas som en utväxling mellan simpel symbolik och ekonomisk compensation. Inte sällan, menar hon, efterföljs ursäkter av ekonomiska compensationer. Ursäkter och compensationer har också olika målsättningar. Nobles påpekar att ursäkterna till urfolken i USA, Kanada och Australien öppnar politiska och sociala möjligheter och är en betydelsefull beståndsdel i urfolkens successiva inkludering i nationernas medborgerliga gemenskap.⁶²

De officiella ursäkterna, tillsammans med kritiska granskningar av historiska oförrätter, bidrar också till en delvis annorlunda historiskrivning. Vid mitten av 1900-talet uppmärksammades exempelvis urfolkens livsvillkor och historia i liten utsträckning av historiker och författare. Detta har dock förändrats de senaste 50 åren. Kunskaper och skildringar av underprivilegierade gruppers historia har satt avtryck i bland annat läroplaner och läromedel.⁶³

Några svenska vitböcker

Begreppet vitbok har flera delvis överlappande innebörder. I ett internationellt sammanhang kan vitböcker åsyfta ett paket politiska förslag och handlingslinjer som behandlas av EU:s ministerråd i en sakfråga. Dessa föregås i bland av grönböcker som är en motsvarighet till ett statligt betänkande. Vitbok i denna innebörd kan sägas ha sin förlaga i *The British white paper of 1922*. Den innehöll ett politiskt förtydligande angående Storbritanniens ställningstagande rörande de judiska församlingarna i Palestina. En annan innebörd av ordet innebär ursprungligen ett

---

Howard-Hassman, Jean-Marc Coicaud & Niklaus Steiner (red.), *The age of apology: Facing up the past* (Philadelphia 2008) s. 171–187; Joseph Kimoga, "Remorseless apology: Analysing a political letter", *Journals of pragmatics* 42:8 (2010) s. 2181–2188.

61 Zohar Kampf, "Public (non-)apologies: The discourse of minimizing responsibility", *Journal of pragmatics* 41:11 (2009) s. 2257–2270.

62 Nobbles (2008) s. 149–154.

63 Lindmark (2012) s. 300–310.

klargörande av olika skuld- och ansvarsfrågor som rör internationella angelägenheter. Vitbok i denna innebörd har sin förlaga i så kallade *Colour books* som gavs ut före första världskrigets utbrott. Stormakterna började 1914 att samla dokument för att bevisa att man var oskyldig till det storkrig som nalkades. Dessa ”färgböcker”, som dokumentationen kom att kallas på grund av sina respektive omslag, var avsedda att påverka den allmänna opinionen i hemlandet och att fungera som inlägg i den internationella debatten. England gav också under andra världskriget ut vitböcker som behandlade Tysklands behandling av förföljda minoriteter.⁶⁴

Efter andra världskriget publicerade Utrikesdepartementet i Sverige en serie vitböcker för att offentliggöra sin dokumentation i ärenden som rörde svensk politik under andra världskriget. Dessa utgjorde akt-samlingar som behandlade bland annat transiteringsfrågan och försvinnandet av Raoul Wallenberg.⁶⁵

På senare år har vitboken fått en vidare innebörd. Antologin *Lik i garderoben: En rapport om SKP/VPK:s internationella förbindelser*, som togs fram av Vänsterpartiet efter öststatskommunismens sammanbrott, kallades allmänt för vitbok. Den behandlade skuld- och ansvarsfrågor som rörde partiets forna förbindelser med de kommunistiska staterna, men utgjorde inte en dokumentationssamling utan tolkningar av partiets förehavanden.⁶⁶ År 2010 utkom regeringspartierna i Sverige med en skrift som man kallade vitbok. Den var inte heller en dokumentsamling, utan utgjorde i stället en sammanfattning av vad partierna ansåg sig ha åstadkommit under mandatperioden 2006–2010.⁶⁷

År 2011 gav integrationsminister Erik Ullenhag i uppdrag att ta

---

64 Se exempelvis *Tysklands koncentrationsläger: Brittiska regeringens hemliga dokument* (Stockholm 1939); *Engelska regeringens dokument hämtade från den senaste utkomna upplagan av Englands vita böcker: Handlingar rörande behandlingen av tyska medborgare i Tyskland 1938–1939* (Södertälje 1941).

65 *Handlingar rörande Sveriges politik under andra världskriget: Transiteringsfrågan juni–december 1940* (Stockholm 1947); *1945 års svenska hjälpepedition till Tyskland: Förspel och förhandlingar* (Stockholm 1956); Wilhelm Carlgren, *Korten på bordet? Svenska vitböcker om krigsårens utrikespolitik* (Stockholm 1989).

66 Petter Bergner, *Med historien som motståndare: SKP/VPK/V och det kommunistiska arvet 1956–2006* (Umeå 2013) s. 311–318.

67 *Alliansregeringen de fyra första åren* (Stockholm 2010) s. 8, <<http://www.alliansen.se/wp-content/uploads/2010/05/Alliansen-vitbok1.pdf>>, 25/11 2013

fram en vitbok om övergrepp och kränkningar mot romer i Sverige under 1900-talet. Vitboksprojektet hade sin upprinnelse i betänkandet *Romers rätt: En strategi för romer i Sverige* som hade överlämnats av delegationen för romska frågor 2010. Betänkandet föreslog bland andra åtgärder en sannings- och försoningskommission för att ”kartlägga och dokumentera de övergrepp, försummelse och diskriminerande åtgärder som begåtts mot den romska minoriteten från år 1900 fram till år 2000”.⁶⁸ Målsättningen med den föreslagna kommissionen var att överbygga förtroendeklyftan mellan den romska minoriteten och majoritetssamhället. Förslaget gick ut på remiss och majoriteten av remissinstanserna ställde sig positiva till en kommission. Men några remissinstanser, Justitiekanslern och Rikspolisstyrelsen, menade att förslaget inte var ändamålsenligt och hade ”ett alltför ensidigt fokus på oförätter som skett och att det därmed är tillbakablickande i stället för framåtsträvande”.⁶⁹ Andra remissinstanser, såsom Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Södermans län och Svenska kyrkan, protesterade mot förekommande begrepp i betänkandet som handlade om att skuldbelägga historiska aktörer i syfte att förändra negativa attityder. Svenska kyrkan framhöll att skam inte är någon bra utgångspunkt för att förändra negativa föreställningar.⁷⁰

Regeringen valde att inte inrätta en sannings- och försoningskommission utan i stället ta fram en vitbok inom Regeringskansliet. I uppdraget ingick – enligt den ursprungliga syftesformuleringen – att

ge en samlad översikt av övergrepp och särbehandlande åtgärder gentemot romer under 1900-talet fram till år 2000. I det ingår vittnesmål och intervjuer. *Boken ska identifiera och belysa vilken roll och vilket ansvar olika samhällsinstitutioner haft i övergreppen*, [min kursiv] samt ställa övergreppen i relation till de olika konventioner av betydelse för mänskliga rättigheter som Sverige har förbundit sig till och svensk lagstiftning. Vitboken kommer också att belysa Förintelsen som drabbade romer under andra världskriget.⁷¹

⁶⁸ *Romers rätt* (2010) s. 32.

⁶⁹ Regeringens skrivelse 2011/2012:56. ”En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032”, citat s. 9.

⁷⁰ Regeringens skrivelse 2011/2012:56, s. 9.

⁷¹ ”Vitbok om övergrepp mot Sveriges romer”, Arbetsmarknadsdepartementets pressmeddelande 31/1 2011, <<http://www.regeringen.se/sb/d/14202/a/160048>>, 25/11 2013.

Vitboken skulle alltså bestå av en *samlande översikt* som inbegrep vittnesmål och intervjuer. Vittnesmål och intervjuer var alltså en av flera källor. Vitboken skulle också behandla skuld- och ansvarsfrågor genom att identifiera och belysa olika samhällsinstitutioners förehavanden. Antydningssvis gällde det alltså såväl statliga institutioner och myndigheter som andra institutioner. Under vitboksprojektet förankrades arbetets inriktning i samråd med romska representanter och mindre antal forskare gavs i uppdrag att författa forskningsrapporter inom specificerade områden.

Gradvis förändrades dock vitbokens syfte. I en skrivelse från regeringen ett år efter det att vitboksprojektet påbörjats tonades ansvarsfrågan ned. Den kursiverade meningen i citatet ovan flyttades från syftesformuleringen till en mindre framträdande plats och fick därmed en mer oklar prioriteringsgrad.⁷² När boken var färdig drygt två år senare, alltså i mars 2014, hade formuleringen om ansvarsfrågan tagits bort helt. Syftet formulerades på ett annat sätt:

Syftet med vitboken är att ge ett erkännande åt offren och deras anhöriga och skapa förståelse för den romska minoritetens situation i dag genom att i ett historiskt sammanhang belysa de övergrepp som romer blivit utsatta för och hur stereotyper och fördomar vuxit fram och levt vidare från generation till generation samt hur dessa har fått ligga till grund för den statliga politiken.

Erkännande åt offren och förståelse för deras situation blev alltså vitbokens överkuggande fokus på bekostnad av identifiering och belysning av olika samhällsinstitutioners ansvar. Skuld- och ansvarsfrågor relaterade till särskilda institutioner behandlades dock indirekt genom vitboksprojektet. Myndigheter och institutioner uppmanades nämligen av vitboksprojektet att själva granska sina förehavanden gentemot romer, vilket hittills har utmynnat i en bok av Svenska kyrkan och en omfattningsrik bok av Socialstyrelsen.⁷³

Svenska kyrkans vitbok om relationerna till samerna härrör från försoningsinitiativ som vidtogs under 1990-talet. I början av 2000-talet uppmärksammade Svenska kyrkans ledning samiska frågor och tog

⁷² Samtidigt ströks ordet "identifiera" bort. Regeringens skrivelse 2011/2012:56, s. 10.

⁷³ Ohlsson al Fakir (2013); *Antiziganism i statlig tjänst: Socialstyrelsens behandling av romer och resande under 1900-talet* (Stockholm 2014).

fram en handlingsplan för framtida arbete. I handlingsplanen ingick att genomföra en hearing om samisk identitet och erfarenheter i relation till hur Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära uttrycks i dag.⁷⁴ Under hearingen framfördes dock krav på att Svenska kyrkan måste ta sitt ansvar för de historiska övergrepp som samerna utsatts för. Det ansågs att en förutsättning för en fortsatt försoningsprocess var djupare kunskaper om Svenska kyrkans involvering i de övergrepp, den diskriminering och rasism som drabbat samerna historiskt.⁷⁵ Vitboksprojektet syftar till att ta fram djupare kunskaper av sådan natur:

Projektet ska dokumentera, presentera och diskutera vilket utbyte samerna har haft av kyrkans verksamhet, på både gott och ont. Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt problematiska inslag, det vill säga beslut, handlingar, verksamheter och strukturer som utsatt samer för kränkande behandling av olika slag, oavsett om dessa kan rubriceras som tvång, förtryck, diskriminering eller rasism. Samtidigt ska projektet sträva efter att ge en rättvisande bild av de positiva insatser som kyrkan och dess företrädare gjort för samerna och deras kultur genom historien.

Vitboksprojektet skall alltså behandla både positiva och negativa utbyten som samerna haft med Svenska kyrkan. Projektet avser genomföras genom forskningsbidrag och med hög grad av samiskt inflytande på styrningsnivå. Vidare kan det noteras att formuleringarna inte tillhandahåller tidsramar avseende de kränkningar som behandlas.

Sammanfattande diskussion

I den här artikeln har jag avsett att placera några nutida svenska, så kallade, vitboksprojekt i en internationell och historisk kontext. Utgångspunkten är att dessa projekt ingår i en omfattande global strömning som innebär att göra upp med det förflutna. Sätten varpå det sker, motiven och formerna för det varierar beroende på kulturell och historisk kontext. Under 1900-talet har formerna för att göra upp med det förflutna föränd-

⁷⁴ "Förslag till åtgärder med anledning av en hearing om samerna och Svenska kyrkan, Sägastallamat", otryckt PM 2012-03-19, Svenska kyrkan, Kyrkokansliet, Uppsala; "Plan för 'Svenska kyrkan och samerna – ett vitboksprojekt'", opublicerad promemoria, Institutionen för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet (2013).

⁷⁵ "Plan för 'Svensk kyrkan och samerna – ett vitboksprojekt'" (2013) s. 2.

rats. Efterkrigstiden fram till kalla krigets slut dominerades av juridiska processer där utkrävande av ansvar och straff präglade den retributiva och reparativa politiken. Under 1980-talets demokratiseringsprocesser i Latinamerika och Afrika visade sig detta tillvägagångssätt för att hantera de tidigare regimernas förbrytelser mindre gångbar. Anledningen var att medlemmar i den forna regimen lyckats utverka villkor som omöjliggjorde att de skulle kunna ställas inför domstol, men framför allt så motsvarade inte ett ensidigt utkrävande av ansvar och straff de behov som de nyligen demokratiserade länderna hade. Begångna oförrätter granskades i stället i upprättade sannings- och försoningskommissioner med syfte att uppnå försoning mellan samhällsgrupper och ett bredare erkännande av övergreppen. Det ansågs angeläget att ge drabbade grupper som tidigare inte kunnat kommunicera sina erfarenheter upprättelse genom att deras berättelser nådde allmänheten.

Att göra upp med det förflutna har inte enbart varit en angelägenhet för länder inbegripna i demokratiseringsprocesser. I länder som USA, Kanada, Australien, Norge och Sverige har granskningar liknande historiska sanningskommissioner upprättats i syfte att bringa klarhet i begångna oförrätter och inleda försoningsprocesser. Dessa har generellt fokuserat på att dokumentera övergrepp, i varierande grad belyst det system som möjliggjorde övergreppen och låtit offren få berätta om sina erfarenheter. Försoningsförsök har också gjorts utan omfattande granskningar av detta slag.

I förhållande till historiska sanningskommissioner uppvisar den senaste tidens svenska vitboksprojekt några särdrag. De är till stor del självvrannsakningar. Svenska kyrkans vitbok om förhållandet till samerna är ett exempel på detta förhållande. De utgår i mindre utsträckning från upplevda erfarenheter, utan fokuserar i stället de historiska strukturer inom det egna verksamhetsområdet som möjliggjorde kränkningar. I vitböckerna sammansmälts också dokumentation och tolkning, vilket gör att den senare tidens vitböcker skiljer sig både från en äldre vitbokstradition och historiska sanningskommissioner. Till skillnad från den äldre vitbokstraditionen, som utgjordes av dokumentinsamlingar om känsliga frågor, är den senaste tidens vitböcker tolkningar av inte alltid synliggjort material. De är synteser som vilar på redan befintligt och sedan tidigare tillgängligt material.

Vitböckernas innehållsliga förändring från dokumentsamling till tolkning av ett händelseförlopp kan sägas ingå i mer generell övergång från retributiv rättvisa till olikartade reparativa praktiker. Skuld- och ansvarsfrågor underordnas genom förändringen ett narrativ som är ekvivalent med både de drabbades upplevelser och ”förrövarens” omprövade självbild. Försoningsprocesser avses kräva nya insikter i begångna oföretter samt förmedling av dessa insikter till en bredare allmänhet.

Källor och bearbetningar

Otryckta källor

- ”Förslag till åtgärder med anledning av en hearing om samerna och Svenska kyrkan, Sägastallamat”, otryckt PM 2012-03-19, Svenska kyrkan, Kyrkokansliet, Uppsala.
- ”Plan för ’Svenska kyrkan och samerna – ett vitboksprojekt’”, opublicerad promemoria, Institutionen för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet (2013).

Tryckta källor och bearbetningar

- 1945 års svenska hjälpepedition till Tyskland: Förspel och förhandlingar (Stockholm 1956).
- Andersson, Malin. ”Historikers röster behövs: Men vilken röst skall vi tala med?”, *Historisk tidskrift* 131:4 (2011) s. 780–786.
- Antiziganism i statlig tjänst: Socialstyrelsens behandling av romer och resande under 1900-talet* (Stockholm 2014).
- Arvidsson, Malin. ”Ett mörkt kapitel i vår historia?”, *Locus* 2 (2011) s. 25–38.
- Barkan, Elazar, ”Historical reconciliation: Redress rights, and politics”, *Journal of international affairs* 60:1 (2006) s. 1–16.
- Barkan, Elazar, ”Introduction: Historians and historical reconciliation”, *American historical review* 114:4 (2009) s. 899–913.
- Barnen som samhället svek: Åtgärder med anledning av övergrepp och allvarliga försummelser i samhällsvården: Betänkande*, Statens offentliga utredningar 2011:9 (Stockholm 2011).
- Bell, Christine, ”Transitional justice, interdisciplinarity and the state of the ‘field’ or ‘non-field’”, *The international journal of transitional justice* 3:1 (2009) s. 5–27.
- Bell, Christine, Colm Campbell & Fionnuala Ní Aolán. ”Transitional justice: (re) Conceptualising the field”, *International journal of law in context* 3:2 (2007) s. 81–88.
- Bergner, Petter. *Med historien som motståndare: SKP/VPK/V och det kommunistiska arvet 1956–2006* (Umeå 2013).
- Carlgrén, Wilhelm. *Korten på bordet? Svenska vitböcker om krigsårens utrikespolitik* (Stockholm 1989).

- Crocker, David. "Truth commission, transitional justice and civil society", i Robert Rotberg & Dennis Thompson (red.), *Truth v. justice: The morality of truth commissions* (New Jersey 2000) s. 99–122.
- Elster, Jon. *Closing the books: Transitional justice in historical perspective* (Cambridge 2004).
- Engelska regeringens dokument hämtade från den senaste utkomna upplagan av *Englands vita böcker: Handlingar rörande behandlingen av tyska medborgare i Tyskland 1938–1939* (Södertälje 1941).
- Freeman, Michael. "Historical injustice and liberal political theory", i Mark Gibney, Rhoda Howard-Hassman, Jean-Marc Coicaud & Niklaus Steiner (red.), *The age of apology: Facing up the past* (Philadelphia 2008) s. 54–61.
- Gibney, Mark & Niklaus Steiner. "Apology and the American 'war on terror'", i Mark Gibney, Rhoda Howard-Hassman, Jean-Marc Coicaud & Niklaus Steiner (red.), *The age of apology: Facing up the past* (Philadelphia 2008) s. 287–298.
- Handlingar rörande Sveriges politik under andra världskriget: Transiteringsfrågan juni–december 1940* (Stockholm 1947).
- Hayner, Priscilla. *Unspeakable truths: Confronting state terror and atrocity* (New York 2001).
- Hodgkin, Catherine & Susannah Radstone (red.). *Memory, history, nation: Contested past* (New Brunswick 2007).
- Howard-Hassman, Rhoda & Mark Gibney. "Introduction: Apologies and the West", i Mark Gibney, Rhoda Howard-Hassman, Jean-Marc Coicaud & Niklaus Steiner (red.), *The age of apology: Facing up the past* (Philadelphia 2008) s. 1–12.
- James, Matt. "Wrestling with the past: Apologies, quasi-apologies and non-apologies", i Mark Gibney, Rhoda Howard-Hassermann, Jean-Marc Coicaud & Niklaus Steiner (red.), *The age of apology: Facing up the past* (Philadelphia 2008) s. 182–204.
- James, Matt. "A carnival of truth? Knowledge, ignorance and the Canadian truth and reconciliation commission", *The international journal of transitional justice* 6:2 (2012) s. 182–204.
- Kampf, Zohar. "Public (non-)apologies: The discourse of minimizing responsibility", *Journal of pragmatism* 41:11 (2009) s. 2257–2270.
- Kimoga, Joseph. "Remorseless apology: Analysing a political letter", *Journals of pragmatics* 42:8 (2010) s. 2181–2188.
- Lindmark, Daniel. "The stolen generations och Australian curriculum: Kampen om den nationella historien i Australien", i Anders Brännström & Svante Norrhem (red.), *Människan, arbetet och historien: En vänbok till professor Tom Eriksson* (Umeå 2012) s. 295–319.
- Maier, Charles. "Doing history, doing justice: The narrative of the historian and of the truth commission", i Robert Rotberg & Dennis Thompson (red.), *Truth v. justice: The morality of truth commissions* (New Jersey 2000) s. 264–278.
- Nagy, Rosemary. "Transitional justice as global project: Critical reflections", *Third world quarterly* 29:2 (2008) s. 275–289.

- Nagy, Rosemary. "The scope and bounds of transitional justice and the Canadian truth and reconciliation commission", *The international journal of transitional justice* 7:1 (2013) s. 52–73.
- Nobles, Melissa. *The politics of official apologies* (Cambridge 2008).
- Nytagodien, Ridwan & Arthur Neal. "Collective trauma, apologies, and the politics of memory", *Journal of human rights* 3:4 (2010) s. 465–475.
- Ohlsson al Fakir, Ida. *Svenska kyrkans förhållande till romer och resande ca 1900–1950* (Uppsala 2013).
- Olick, Jeffery & Brenda Coughlin. "The politics of regret: Analytical frames", i John Torpey (red.), *Politics and the past: On repairing historical injustices* (Oxford 2003) s. 37–62.
- Parodi, Carlos. "State apologies under U.S. hegemony", i Mark Gibney, Rhoda Howard-Hassman, Jean-Marc Coicaud & Niklaus Steiner (red.), *The age of apology: Facing up the past* (Philadelphia 2008) s. 171–187.
- Phillips, Ruth, & Elizabeth Johnson. "Negotiating new relationships: Canadian museums, First Nations and cultural property", i John Torpey (red.), *Politics and the past: On repairing historical injustices* (Oxford 2003) s. 149–169.
- Philpott, Daniel. "Introduction", i *The politics of past evil: Religion, reconciliation, and the dilemmas of transitional justice* (Norte Dame 2006) s. 1–44.
- Philpott, Daniel. "What religion brings to the politics of transitional justice", *Journal of international affairs* 61:1 (2007) s. 99–110.
- Regeringens skrivelse 2011/2012:56. "En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032".
- Roht-Arriaza, Naomi. "The new landscape of transitional justice", i Naomi Roht-Arriaza & Javier Mariezcurrena (red.), *Transitional justice in the twenty-first century* (New York 2006) s. 1–17.
- Romers rätt: En strategi för romer i Sverige: Ett lands behandling av dess romska befolkning är ett lackmustest för det civila samhället och dess demokrati: Betänkande, Statens offentliga utredningar* 2010:55 (Stockholm 2010).
- Rushton, Beth. "Truth and reconciliation? The experiment of truth commissions", *Australian journal of international affairs* 60:1 (2006) s. 125–141.
- Steinberg, Ronen. "Transitional justice in the age of the French revolution", *The international journal of transitional justice* 7:2 (2013) s. 267–285.
- Swain, Shurlee, Leonie Sheedy & Cate O'Neill. "Responding to 'forgotten Australians': Historians and the legacy of out-of-home 'care'", *Journal of Australian studies* 36:1 (2012) s. 17–28.
- Teitel, Ruti. *Transitional justice* (New York 2000).
- Teitel, Ruti. "Transitional justice in a new era", *Fordham international law journal* 26:4 (2002) s. 893–906.
- Teitel, Ruti. "Transitional justice genealogy", *Harvard human rights journal* 16 (2003) s. 69–94
- Torpey, John, "Introduction: Politics of the past", i John Torpey (red.), *Politics and the past: On repairing historical injustices* (Oxford 2003) s. 1–34.

- Tysklands koncentrationsläger: *Brittiska regeringens hemliga dokument* (Stockholm 1939).
- Vanvård i social barnavård: Slutrapport: Slutbetänkande*, Statens offentliga utredningar 2011:61 (Stockholm 2011).
- Villa-Vicencio, Charles & Wilhelm Verwoerd. "Constructing a report: Writing up the 'truth'", i Robert Rotberg & Dennis Thompson (red.), *Truth v. justice: The morality of truth commissions* (New Jersey 2000) s. 279–294.
- Weyeneth, Robert. "History, memory, and apology: The power of apology and the process of historical reconciliation", *The public historian* 23:3 (2001) s. 9–38.
- Yamamoto, Eric. "Race apologies", *The journal of gender, race and justice* 47 (1997–1998) s. 47–88.

Internetkällor

- Alliansregeringen de fyra första åren* (Stockholm 2010), <<http://www.alliansen.se/wp-content/uploads/2010/05/Alliansen-vitbok1.pdf>>, 25/11 2013
- "Australia's Roman catholic church apologises for forced adoptions", *The Telegraph* 25/7 2011, <<http://www.telegraph.co.uk/news/religion/8660249/Australias-Roman-Catholic-Church-apologises-for-forced-adoptions.html>>, 19/11 2013.
- "Clinton in Africa: the overview; Clinton declares U.S., with the world, failed Rwandans", Political Apologies and Reparations Website, <http://political-apologies.wlu.ca/details.php?table=doc_press&id=519>, 6/10 2015.
- Ericson, Maria. *Rapport angående en eventuell sanningskommission för romer och resande/resanderomer i Sverige* (2009), <http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/dynamaster/file_archive/100420/e306c8dec41ad6d1affa593e68016249/sanningskommission.pdf>, 25/10 2013.
- "Prime minister Blair accepts British blame for Irish potato famine", Political Apologies and Reparations Website, <<http://political-apologies.wlu.ca/search-results.php>>, 6/10 2015.
- "Red Cross calls its passivity on Holocaust moral failure", Political Apologies and Reparations Website, <http://political-apologies.wlu.ca/details.php?table=doc_press&id=295>, 6/10 2015.
- Rhoda Howard-Hassmann (red.), Political apologies and reparations website, Wilfrid Laurier University and Centre for International Governance Innovation, Waterloo, Ontario, Canada. <<http://political-apologies.wlu.ca/doclist.php>>, 6/10 2015.
- "Statement by the Honourable Bernard Valcourt on the Mandate of the Truth and Reconciliation Commission", Truth and reconciliation: Commission of Canada, <<http://www.aadncaandc.gc.ca/eng/1384445439915/1384445654380>>, 25/11 2013.
- "Truth and reconciliation: Commission of Canada", <<http://www.trc.ca/web-sites/trcinstitution/index.php?p=4>>, 25/11 2013.

- ”Tale ved minnemarkningen på Holocaust-dagen”, statsminister Jens Stoltenberg, Regjeringens dokumentarkiv (2012), <<http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/smk/taler-og-artikler/2012/minnemarkning-pa-holocaustdagen.html?pid=670621#>>, 19/11 2013.
- ”Tal av Maria Lasson vid upprättelseceremonin i Stockholms stadshus”, Regeringskansliet (2011), <<http://www.regeringen.se/sb/d/14259/a/180894>>, 19/11 2013.
- ”Vitbok om övergrepp mot Sveriges romer”, Arbetsmarknadsdepartementets pressmeddelande 31/1 2011, <<http://www.regeringen.se/sb/d/14202/a/160048>>, 25/11 2013.

David Sjögren, f. 1976, FD, forskare i historia vid historiska institutionen, Uppsala universitet. Han disputerade 2010 på en avhandling om svensk utbildningspolitik för inhemska minoriteter från sekelskiftet 1900 till grundskolans införande 1962. Hans forskning därefter har bland annat behandlat den tidiga folkskollärarkårens relationer till skolledning och allmoge samt assimilering- och integrationsaspekter gällande romer i Sverige under 1900-talet. Den senare forskningen har genomförts inom ramen för regeringens vitboksprojekt om övergrepp mot romer under 1900-talet, inom vilket han också var anställd som ämnessakkunnig. Han medverkade som redaktör och författare i antologin *Kyrkliga strukturer och platsbundna kulturer* (2014).

david.sjogren@hist.uu.se

Sammanfattningar på nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska

Soabadit doložiin: Duohtavuodakommišuvnnat, almmolaš šállošeamit ja vilgesgirjjit ruota ja riikkaidgaskasaš oainnus

Duohtavuodakommišuvnnat, vilgesgirjjit ja almmolaš šállošeamit leat oasis globála virddis proseassain soabadit mannanáiggiin. Riikain nugo USA:s, Kanadas, Austrálias, Norggas ja Ruotas dárkkis-tusat sullasaš historjjálaš duohtavuodakommišuvnnain čadahuvvon áigumušain čielggadit dahkkon boasttuvuođaid vuollepriviligerejuvvon joavkkuid vuostá ja álggahit soabadanproseassaid. Dát leat oppalaččat deattuhan veahkaválddálašvuodaid dokumenterema ja čuvvgiidit dan vuogádaga mii lea dahkan veahkaválddálašvuodaid vejolažžan. Áigumušat ja hámit rivdet kultuvrralaš ja historjjálaš kon-

teavstta mielde. 1900-logu mañit oasis ja álgogeažis 2000-logus leat hámit soabadit iežas mannanáiggiin rievdan. Almmolaš sirdin buhtadan vuoiggalašvuodas sobadan vuoiggalašvuhtii lea čadahuvvon 1980-logus otná beaivái. Dat lea maid dánna rievdadusain ruoŧa nu gohčoduvvon vilgesgirjjit galget ipmirduvvot. Historjjálaččat vilgesgirjjit leat leamaš dokumenterejuvvon áššečoakkálmaset politiidkalaš guovllus muhto mañit áiggiid vilgesgirjepröseavttat mat leat álggahuvvon leat eanet dulkojeaddji ja analyserejeaddji hámis.

Artihkkalis addo historjjálaš oaidnu visot lágán buhtadan- ja divuhandoaimmaid riikkaidgaskaš oktavuodain. Loahpalaččat digaštallo got ruoŧa vilgesgirjepröseavttat doalahit iežá sullasaš pröseavttaid ektui riikkaidgaskasaš soabadanpröseassain.

Översättning Miliana Baer

Sábadit vasseájgijn: Sádnesvuohtakommisjávna, almulasj ándagisádnoma ja vielggistjállaga sveriga ja rijkajgasskasasj perspektijvan

Sádnesvuohtakommisjávna, vielggistjállaga ja almulasj ándagisádnoma li prosessaj vearáltbirástiddje sjevtjamusáj oase sábadittjat vasseájgijn. Rijkajn náv gák USA, Kanada, Australia, Vuodna ja Svierik li gehtjadime histárjålasj sádnesvuohtakommisjávnañ sjevmuga tjadáduvvam ulmijn tjeleggit dagádum verrudagájt juohkusijda vuolep viessomvidjuriñ ja álgadit sábadimprosessajt. Gájkkásattjat li tjalmostam verrudagájt dokumenterit ja tjuovgadit vuogádagáv mij la iesjvehkudagájt máhttelissan dahkam. Ulme ja vuoge málsusi kultuvrasj ja histárålasj aktivuoda gáktuj. Vuoge sábadittjat vasseájgijn li rievddaduvvam 1900-lågo mañegietjen ja 2000-lågo álgon. Gájkkásasj rievddadibme retributijvalasj (mielahivádis) gitta sábadim rievtesvuohtaj la dáhpáduvvam 1980-lågo rájes ja gitta udnátjij. Dán rievddadime gáktuj galggi Svieriga náv gáhtjodum vielggistjállaga dájdaduvvat. Histárjålattjat li vielggistjállaga dokumenteridum vuodotjållagis politijkkaguovlos árrum valla suojmma li iesjåtsådalle vielggistjålasprosjevta álgaduvvam ma li ienep tjeleggiiddje ja guoradalle árrum.

Artihkkalin vuoseduvvá histárjålasj tjoahkkájgåsos umasslágásj retributijvalasj ja reparatijvalasj anodime rijkajgasskasattjat.

Manjemusát ságastaláduvvá gáktu svieriga vielggistjálaprosjevta li sjiimugis prosjevtajda rijkajgasskasasj sábadimprosessaj.

Översättning Barbro Lundholm

Ávtetje tíjjen dahkojste gaatelassjedh: Saetnies kommisjovnh, byjjes aanteges jìh veelkes gærjah svienske jìh internationale perspektijveste

Saetnieskommisjovnh, veelkesgærjah jìh byjjes aanteges Leah biehkieh globaale barkosne gosse ávtetje dahkojste gaatelassjedh. Laanth goh USA, Kanada, Australije, Nöörje jìh Sveerje goerehtalleme guktie seammalaaketje historiske saetnieskommisjovnh tíjrrehtidh gosse tíjelkestidh guktie unnebelåhkoedåehkide miedtelamme jìh guktie dam barkoem aelkedh gosse máahtadidh. Daesnie daamhtah vuartasjamme jìh vihtesjamme guktie nuepie sjìditi naemhtie miedtelidh. Man ávteste jìh guktie joekoen orreme kulturelle jìh historiske konteksten mietie. 1900-jaepiej minngiegietjeste jìh 2000-jaepiej aalkoste jeatjhlaakan ussjedamme gæssie ávtetje tíjjen dahkojste gaatelassjedh. 1980-jaepijste jìh daan tíjjese orre ássjalommesh sjìdteme retributijve (*bååstede vedtedh*) reaktoste, máahtadimmie reaktose. Aaj daejstie ássjalommesijstie dejtie svienske veelkesgærjide edtja guarkedh. Histovrijisnie dah veelkesgærjah byjjes tjaatsegistie akten politihkedajven bíjre orreme jìh daelie minngemes tíjjesne jis síjhteme jíjtjemse kraanskodh gosse veelkesgærjaprosjekth aalkeme síjhteme toelhkestidh jìh joekehtidh.

Daennie artihkelisnie histovrijem vuartesje guktie máedtie retributijve jìh reparatijve (*guktie davvodh*) dahkoej bíjre internationale ektiedimmesne barkeme. Minngemosth digkede guktie svienske veelkesgærjaprosjekth edtja naemhtemes prosjektide internationale máahtadimmieprosessine barkedh.

Översättning Sig-Britt Persson och Karin Rensberg-Ripa